

ГЕНЕЗИС ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

THE GENESIS OF INSTITUTIONAL PROVISION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

УДК 35.07:351.86:355.45

Крук С.І.

к. пед. наук, начальник
Головне управління Державної служби
України з надзвичайних ситуацій
у Рівненській області,
докторант
Навчально-науковий виробничий центр
Національного університету цивільного
захисту України

У статті обґрунтовано, що підтримка національної безпеки держави, зокрема України, повинна відбуватися за допомогою системного визначення генезису її інституційного (організаційно-правового) забезпечення. Визначено, що серед цього забезпечення особливе місце посідає законодавство. Воно становить підґрунтя для вдосконалення механізмів державного впливу в цій сфері.

Ключові слова: державне управління, система, інституційна діяльність, національна безпека, організаційно-правове забезпечення, генезис.

В статье обосновано, что поддержание национальной безопасности государства, в частности Украины, должно происходить с помощью системного определения генезиса ее институционального (организационно-правового) обеспечения. Определено, что среди этого обеспечения особое

место занимает законодательство. Оно является основой для совершенствования механизмов государственного влияния в этой сфере.

Ключевые слова: государственное управление, институциональная деятельность, национальная безопасность, организационно-правовое обеспечение, генезис.

It was substantiated that the provision of national security of the state, specifically Ukraine, must be carried out with the help of the systematic determination of the genesis of its institutional (organizational and legal) provisions. It was determined that legislation make up the foundation for the national security of the state and for increasing of its mechanisms in this sphere.

Key words: public administration, institutional activity, national security, organizational and legal provisions, genesis.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Загрози національній безпеці України мають комплексний характер. Вони зумовлюють значимість ефективних державних механізмів у цій сфері. Разом із тим вони відзначаються здатністю до ускладнення (нашарування). У цьому зв'язку потрібно закцентувати увагу на тій обставині, що сприйняття й розуміння загроз для нашої країни та вчасне реагування на них з боку інституцій є надзвичайно важливим і вимагає історично-ретроспективного аналізу, зокрема, з позиції трансформації викликів національній безпеці в небезпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості здійснення внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності України певною мірою розглядаються різними галузями науки, а саме: міжнародним правом, політологією, історією, адміністративним правом тощо. Варто зазначити, що здебільшого ці дослідження присвячені певним проблемам формування, з одного боку, внутрішньої політики держави, а з іншого – зовнішньої. Окремі аспекти інституційного та правового регулювання у сфері безпекової діяльності України розглядали в дослідженнях М. Баймуратов, Ю. Барабаш, М. Білоусова, С. Войцеховська, І. Домбровський, С. Домбровська, І. Грицяк, О. Євсюков, А. Зленко, Д. Карамішев, В. Кравченко, С. Полторак, О. Рафальський, В. Садковий, Є. Тихонова, Л. Чекаленко та інші [1–2].

Не применшуючи здобутків науковців, можемо відзначити, що існує необхідність у

комплексному дослідженні генезису інституційного забезпечення державного управління у сфері гарантування національної безпеки. Усе це й становлять **мету статті.**

Виклад основного матеріалу. Становлення демократичної України відбувається в складній внутрішньополітичній і міжнародній обстановці. Суперечливі тенденції в реформуванні країни, неоднозначний вплив на цей процес різних зовнішніх і внутрішніх факторів тощо – усе це істотно ускладнює проблему її самоідентифікації в мінливому світі. З погляду основних ціннісних орієнтирів Україна зробила свій усвідомлений важливий вибір: громадянське суспільство, соціальна та правова держава, ринкова економіка, система безпеки, інтеграція в європейський простір тощо. Це зумовлює необхідність переосмислення проблем безпечного і сталого розвитку України, наукового аналізу складних соціальних явищ і процесів у суспільстві відповідно до потреб життя й умов сучасного етапу її державотворення. З огляду на це, вважаємо, що важливим є здійснення комплексного дослідження наукових засад інституціоналізації державного управління у сфері національної безпеки.

Як наголосив Президент України на 15 «YES» (щорічній зустрічі Ялтинської європейської стратегії), зміна України політичного курсу викликана через низку причини, зокрема через необхідність усунення внутрішніх суспільно-політичних конфліктів, соціальну трансформацію всередині країни тощо. При цьому провідними зірками, які світять Україні

на шляху змін, є зірки прапора Євросоюзу, а компас намальований на емблемі НАТО [3].

Необхідність оновлення та розвитку структури національної безпеки України актуалізує проблему теоретичного розроблення й наукового обґрунтування цього загальнодержавного інституту, притаманного сучасному державному будівництву. По суті, уся складність процесу перетворень у країні сконцентрована на проблемі забезпечення її безпеки, яка є, з одного боку, умовою, а з іншого – головною метою реформування української державності на сучасному етапі.

Як справедливо зазначають учені [1], «сучасне розуміння національної безпеки відображає об'єктивний процес інтеграції держав і народів у життєво важливих сферах суспільного життя, посилення їх взаємозв'язку і взаємозалежності у справі формування безпечного світу; єдність міжнародної, регіональної та власне національної безпеки».

Поняття «безпека» в найбільш загальному вигляді можна визначити як здатність предмета, явища або процесу зберігати свої основні характеристики, параметри, сутність при патогенних факторах, що чинять негативний вплив на ці явища або процеси. Безпека характеризує не стільки стан, скільки властивості предмета, які проявляються у відносинах, зв'язках і взаємодіях з іншими предметами. Рівень та інтенсивність негативного, згубного, руйнівного впливу на предмет з погляду збереження його безпеки мають певні межі допустимості. Їх перевищення в процесі взаємодії може викликати часткову, значну або повну зміну предмета, втрату ним якісних характеристик і властивостей і, насамкінець, утрату його первісного значення. Тому під час розкриття змісту поняття «безпека» особливо важливо визначити деструктивні фактори, що мають раптовий, латентний характер і досить руйнівну інтенсивність впливу, власне кажучи, які суттєво впливають на реалізацію предметом, явищем чи процесом своєї сутності [1].

Як відомо, безпека в широкому розумінні – це система умов і факторів, у якій держава й суспільство органічно функціонують і розвиваються за об'єктивними законами, делегуючи апарату управління право стимулювати позитивні процеси й тенденції, а також коригувати негативні відхилення, захищаючи при цьому країну від загроз зовнішнього та внутрішнього середовища. Щодо поняття «безпека соціального суб'єкта», то необхідно сказати, що воно має конкретно-історичний характер, включає в себе аксіоматичний аспект і безпосередньо пов'язане зі здатністю суб'єкта усвідомлювати, передбачати загрози патогенних впливів

та ефективно реагувати на них, а саме: здійснювати активні дії щодо їх раннього виявлення, локалізації, запобігання або нейтралізації їх небажаних наслідків. Отже, саме людина є основним об'єктом і суб'єктом безпеки, хоча б тому, що з усіх живих істот тільки вона наділена здатністю усвідомлювати навколишню дійсність.

Безпека є найважливішою потребою людини поряд із потребою в їжі, воді, одязі, житлі, інформації. Вона має політичний, економічний, військовий, соціальний, правовий, екологічний, духовний та інші аспекти; ураховує міжнародні універсальні (регіональні) або внутрішньодержавні (національні) особливості її забезпечення; має системний (поліструктурний) або фрагментарний (моноструктурний) характер тощо. Це цілком наукова категорія, яка, не будучи чимось відчутним кінестетично, своєю сутністю і змістом відображає життєздатність і життєстійкість різних об'єктів матеріального світу [2].

Загальна теорія безпеки включає такі базові поняття, якими активно оперує: «міжнародна безпека», «регіональна безпека», «національна безпека», «військова безпека», «політична безпека», «економічна безпека», «екологічна безпека», «інформаційна безпека», «соціальна безпека», «безпека життєдіяльності» тощо. Цей перелік понять може бути продовжений до нескінченності залежно від переслідуваних цілей і наукових устремлінь дослідника.

Незважаючи на те що в усіх цих поняттях наявний термін «безпека», що етимологічно означає відсутність небезпеки або здатність ефективно протистояти їй, усі вони мають різний характер і за своїм змістом іноді поглинають, а часом навіть виключають один одного. Це свідчить про недостатній рівень систематизації цих понять і недосконалість їх методологічного опрацювання.

Незважаючи на певні недоліки (тотальність, закритість для суспільства, відсутність концептуальної основи, закріпленої законом), емпірично сформована система безпеки СРСР, тим не менше, вирішувала завдання загальної безпеки Союзу республік. Окремі її елементи були непогано забезпечені правовими й технологічними режимами, відповідними попереджувальними (сигнальними) і контролюючими механізмами, тому до певного часу вони захищали СРСР і суспільство від економічних потрясінь, внутрішньополітичних конфліктів, агресивних зазіхань ззовні та інших соціальних катаклізмів. Як відомо, після розпаду в 1991 р. великої союзної держави була порушена й уся макроструктура забезпечення загальної безпеки в її колишніх територіальних межах.

Незалежним суверенним державам (колишнім союзним республікам) разом із відповідними територіями відійшли й розміщені на них складові частини колишньої єдиної централізованої системи безпеки. Однак подібний механічний розділ не міг бути продуктивним для захисту новостворених держав, оскільки залишилися в них елементи колишньої гігантської структури безпеки, що виявилися непридатними для використання в інтересах багатомісних за масштабами та завданням локальних систем безпеки.

Зважаючи на це, колишні радянські республіки, зокрема й Україна, розробили та прийняли власні закони про національну безпеку. У процесі підготовки Проекту Закону України «Про основи національної безпеки України» [4], ухваленого у 2003 році, розгорнулася значна науково-практична дискусія з питань, по-перше, розроблення поняття безпеки (передусім її різновидів, шляхів її забезпечення та компетенції органів державної влади в цій сфері), по-друге, створення доктрини або концепції загальної безпеки держави й визначення місця органів безпеки в новому державному устрої України тощо.

Під час дискусії, до якої залучено багато вчених (філософів, політологів, юристів та ін.), а також народних депутатів, представників громадськості, працівників зацікавлених міністерств і відомств, відзначено країни, досвід яких може бути запозичений щодо трактування терміна «національна безпека» [1]. Швидше за все, використання Україною досвіду США в означеному питанні є не науково обґрунтованим рішенням, а свого роду даниною моді, ейфорією народжуваної демократії. Нова політична система України звільнялася від старих стереотипів, штампів авторитаризму, переймаючи зразки французької й американської систем демократії.

Отже, термін «національна безпека» вітчизняна державно-політична наука усвідомлено вжила в межах правового регулювання на початку 2000-х років і рівно через 15 років – у 2018, надала йому нового звучання. Власне кажучи, про нові правові інтенції в регулюванні сфери національної безпеки почав говорити Президент України під час своїх щорічних послань, а згодом подав відповідний законопроект до Верховної Ради України. При

цьому поняття «національна безпека» трактується досить широко – від включення в нього сфери розвитку освіти й охорони здоров'я до будівництва збройних сил у країні та функціонування її поліцейського (силового) апарату [4]. Дотримуючись логіки визначення поняття «національна безпека» 2003 року, у сучасному трактуванні нацбезпеки спостерігається тенденція до включення в неї й усіх інших сфер життя суспільства: культури, мистецтва, спорту, науки, містобудування, виробництва продуктів харчування тощо [4].

Висновки. У підсумку можемо резюмувати, що вся наша життєдіяльність є ні що інше, як забезпечення власної безпеки зокрема й національної безпеки загалом. На нашу думку, це не зовсім правильний підхід до дослідження категорії «національна безпека», оскільки він не дає можливості побачити в ній щось особливе, що показувало б відмінність її від інших соціально-політичних категорій, давало б підстави виділити її в окрему наукову теорію, що має свою систему, методологію, об'єкт, предмет, дає змогу підняти наукові дослідження в цій галузі на новий якісний рівень.

Визначено, що складність сучасного пізнання категорії «національна безпека» полягає ще й у тому, що вона прийшла на зміну категорії, яка визначена ще у 2003 році, а тій передувала категорія «державна безпека». Отже, попри усталеність застосування поняття «національна безпека», воно так до кінця й не набуло теоретичної розробки. Насамперед це викликано тим, що це поняття, як і зміст національної безпеки, складався та складається у вітчизняній науці досить стихійно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Євсюков О.П. Концепція уніфікації державних механізмів щодо забезпечення соціально-економічної безпеки України. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». 2018. № 1 (8). С. 124–130.
2. Помаза-Пономаренко А.Л. «Національна безпека», [in:] Законодавство України. Харків: НУЦЗУ, 2018. 168 с.
3. Порошенко на YES: євроінтеграція, курс на НАТО и экономический рост. 24 канал. URL: https://24tv.ua/ru/poroshenko_na_yes_evrointegracija_kurs_na_nato_i_ekonomicheskij_rost_n1031746.
4. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.